

*Мартинець Л. А.
(м. Вінниця)*

**ПОСТАТЬ СУЧАСНОГО ВЧИТЕЛЯ
ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ШКОЛИ
(НА ПРИКЛАДІ ОСВІТНЬО-ВИХОВНИХ
ПОГЛЯДІВ О. ТИХОГО)**

Станом на сьогодні освітньо-виховна система України зазнає складного процесу модернізації та трансформації, намагаючись пристосуватися до сучасних європейських тенденцій.

У той же час розвиток історико-педагогічної науки створює сприятливі передумови для об'єктивного висвітлення питань, які впродовж багатьох років не розглядалися або оцінювалися на основі певних ідеологічних засад. Широко відомо, що дослідження шкільництва, освітніх інновацій в історії розвитку вітчизняної педагогіки часто супроводжувалося протистоянням ідей, пошуком оптимальних рішень та компромісів.

Саме це спонукає до початку детального дослідження освітньої діяльності О. Тихого, педагога за фахом та за покликанням. З опрацьованого нами матеріалу, стало відомо, що О. Тихий був прихильником системи чеського мислителя і педагога Я. Коменського, педагогічної думки Ф. Достоевського і Л. Толстого, К. Ушинського, В. Сухомлинського та ін. Їхня педагогічна система накопичила результативний досвід щодо вимог до сучасного вчителя. Ці та інші педагоги зазначали, що вчитель повинен мати глибокі і ґрунтовні знання, бути взірцем доброчесності, любити свою

справу, а до учнів – ставитись по-батьківському. На думку педагогів, саме від учителя, його освіти, знань та вмінь залежать усі успіхи в роботі школи, у навчанні та вихованні учнів. Якщо робота школи є незадовільною, то провина в цьому лежить на тих вчителях, які не зуміли повернути до себе такими рисами, як доброзичливість, уважність.

На основі аналізу напрацювань вищезазначених педагогів і багатьох дослідників, таких як М. Горинь, Н. Малярчук, В. Овсієнко, Ф. Пустова, нам удалося визначити основні вимоги до вчителя загальноосвітньої школи, які виокремлював у своїй діяльності О. Тихий. Уважаємо, що ми мали змогу дати оцінку їх актуальності та можливості використання в сучасних навчальних закладах. Серед них:

1. Учитель загальноосвітньої школи має розуміти, що виховання та навчання є єдиним компонентом, предмет педагогіки – це людина в цілому, усі сторони людського життя.

Виховній роботі в школі О. Тихий надавав великого значення. На його думку, навчання в школі обов'язково треба поєднувати з вихованням. Акцентувати потрібно на патріотизмі, формуванні національної самосвідомості, прищепленні моральних принципів [6, с. 389]. О. Тихий відзначав надзвичайну перевантаженість шкільних програм, через яку не залишається достатньо часу для виховної роботи в школі. На думку педагога, школа має гарантувати не лише придатність свого випускника до продовження навчання або роботи в певній галузі на певному робочому місці, але й сформованість у нього моральних цінностей, навичок співжиття, порядності [4, с. 42].

2. Педагог у своїй роботі має використовувати індивідуальний підхід до кожного учня, який базується на зверненні уваги на всі деталі його поведінки й стану, на особисті стосунки з ним та на знанні його родини та оточення. Індивідуальний підхід педагога до його вихованців – це вміння врахувати всі фактори, які гальмують розвиток учня і які сприятливо впливають на нього.

3. Виховувати має все, у кожен момент життя учня, переконаний О. Тихий. Звідси виходить посилення на те, що має бути максимальна участь педагога в житті учня, не виключаючи часу на відпочинок та розваги. Також усе, чим займається учень, розробляється для виховання.

4. Педагог має виховувати в учнів загальнолюдські цінності, що пов'язується з вихованням любові до рідного слова, звичаїв і традицій рідного народу, прищепленням шанобливого ставлення до культури і спадщини не лише українців, а й усіх народів, що населяють Україну.

«Словник мовних покручів» О. Тихий адресував тим, хто хоче говорити правильно й красиво, а також учителям і школярам [8]. Щоб підняти авторитет української мови як серед українців, так і серед людей інших національностей, О. Тихий уклав збірку «Мова – народ», в якій зібрав висловлювання близько 250 видатних людей про значення мови в житті народу, про любов до рідної мови та свого народу, а також документи, в яких висвітлено історичну долю української мови [5].

Підкреслимо, що в системі О. Тихого батьки учнів є «національно свідомими громадянами, і саме

вони наполягають, щоб навчання проводилося відповідно до традицій народу» [3].

5. Учитель власним прикладом формує самосвідомість учня шляхом наповнення виховання національним змістом, надання можливості всім дітям навчатися в рідній школі, відчувати етнічну причетність до свого народу.

Посилаючись на видатних педагогів Я. Коменського, К. Ушинського, О. Тихий підкреслював важливість навчання дітей рідною мовою. Педагог поділяв думку К. Ушинського в тому очевидному факті, що неможна вивчити чужої мови, не вивчивши як слід рідної. У Ф. Достоєвського і Л. Толстого О. Тихий теж відзначив їхнє переконання, що діти мають вчитися рідною мовою.

6. Учитель загальноосвітньої школи має вільно обирати форми, методи навчання та виховання учнів. Так, наприклад, О. Тихий теж, як і В. Сухомлинський, був прихильником роботи з учнями і за межами класу. За спогадами М. Гориня, «...міг узяти з собою групу кращих школярів і майнути з ними на два-три дні серед чверті, робочого тижня, поставивши перед ними завдання заздалегідь вивчити матеріал, який вони пропустять... Після першої вилазки школа гула від захоплень і обговорень. Число бажаючих зростало дуже швидко» [1].

Більше того, О. Тихий був переконаним противником домашніх завдань, вважаючи, що від них більше шкоди, ніж користі. Головним негативним наслідком домашніх завдань, на думку педагога, є позбавлення дитини вільного часу, а значить можливості займатися улюбленою справою,

розвитком своїх талантів та захоплень, що призводить до формування духовно обмеженої, нетворчої особистості [4, с. 48]. Скорочення програмного матеріалу, збільшення тривалості уроків на 10–15 хвилин, зменшення їхньої кількості протягом дня, факультативне вивчення окремих предметів, впровадження спарених уроків – це ті необхідні заходи, які, за переконанням О. Тихого, дозволили б відмовитися від домашніх завдань [4, с. 50].

О. Тихий вважав, що треба іноді дозволяти дитині пропускати школу, вимагаючи, натомість, максимально використовувати цей час удома, виконуючи індивідуальну програму.

7. У своїй роботі учитель має підтримувати здоровий спосіб життя вихованця. Найбільш розгорнуто і всеохопно О. Тихий виклав свою систему поглядів у зауваженнях до Проекту «Основи законодавства Союзу РСР, союзних республік про народну освіту», опублікованого ЦК КПУ в 1973 р. Вони зводилися до вимог: забезпечити «усебічний фізичний, інтелектуальний розвиток дітей та молоді» [3].

О. Тихий агітував за активне, емоційне сприйняття літературно-художніх творів і відкидав телебачення як пасивне споживання не завжди корисного продукту.

8. Визначаючи підстави успішної роботи педагога, О. Тихий попереджає, що вони набудуть чинності лише за умови систематичної самоосвіти, вдосконалення у своїй спеціальності, систематичного вивчення педагогіки і методики, а тому учитель може читати всі предмети від першого до останнього класу. Він вважав, що кожен шкільний вчитель повинен

уміти викладати всі предмети за програмою середньої школи, за винятком фізкультури, співів та малювання. О. Тихий писав: «Мені здається, що восьмирічній початковій школі немає необхідності мати багато учителів, а досить одного, який підбирав би собі помічника з виховної роботи і ніс би відповідальність за навчання і виховання дітей свого класу» [7, с. 26].

9 О. Тихий переконаний, що учасники виховного процесу є рівноправними партнерами в процесі спілкування, ставляться уважно до поглядів один одного, визнають право на відмінність, узгоджують свої позиції, відповідно між педагогом і учнем має бути суб'єкт-суб'єктна взаємодія. Вихователь уникає жорстких приписів, не ставиться до вихованця як до пасивного об'єкта своїх впливів; зважає на його психічний стан, життєвий досвід, систему звичок і цінностей; виявляє емпатію, вдається до конструктивних та продуктивних виховних дій; схильний до творчості та педагогічної рефлексії.

10. Навчання учнів, на думку О. Тихого, має бути направлено на цілі всебічного розвитку особистості, на формування не тільки знань і умінь, але певних моральних і естетичних якостей, які служать основою вибору життєвих ідеалів і соціальної поведінки.

Також слід зауважити, що в педагогічних поглядах О. Тихого є цікаві, на наш погляд, кардинальні відмінності від більшості варіантів сучасної педагогіки, а саме:

1. Союзним республікам О. Тихий надавав значно більше прав, оскільки вони мали справу зі своїм народом. Педагог підкреслював, що кожна республіка сама має визначати, які типи шкіл,

промислово-технічні спеціальні та вищі навчальні заклади їй необхідні. Відповідно на цьому рівні розробляють методи, форми й засоби навчання та виховання, складають програми, забезпечують підручниками, визначають заробітну плату для педагогів і технічних робітників. До компетенції місцевої влади входить створення переліку прав та обов'язків кожного фахівця з урахуванням його позашкільного навчання на педагогічних факультетах, в університетах культури, у клубах, на спецсемінарах.

2. Широкі права надавалися батькам: «від звіту педагогічного колективу до вимоги звільнення окремих керівників і вчителів, які не забезпечували навчально-виховного процесу» [3]. Батьки мали вимагати високий рівень навчання та виховання, визначати, які напрямки професійного розвитку дітей забезпечувати: фізико-математичний, історико-літературний, літературно-мистецький тощо.

Отже, зазначений матеріал дає можливість говорити про актуальність освітньо-виховної концепції О. Тихого. Результати дослідження відкривають перспективи подальшого вивчення проблем професійного розвитку педагога. Подальший педагогічний пошук буде зосереджений на проблемі професійного розвитку вчителів у сучасній загальноосвітній школі України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Горинь М. Олекса Тихий – портрет зблизька [Електронний ресурс] / М. Горинь. – Режим доступу : <http://www.vox-populi.com.ua/rubriki/istoria/operaciavisla/oleksatihijportretzblyzkaavtgorinnmihajlo>.

2. Малярчук Н. Олекса Тихий – педагог та мовознавець / Н. Малярчук // Актуальні питання

сучасної педагогіки : Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (11-12 грудня 2015 р.). – Ужгород, 2015. – С. 26–28.

3. Пустова Ф. Педагогічна система Олексі Тихого (штрихи до історичного портрету) [Електронний ресурс] / Ф. Пустова. – Режим доступу : <http://nasha-druzhkovka.ru/pedagogichna-sistema-oleksi-tihogo/>

4. Тихий О. Домашні завдання / О. Тихий // Тихий Олекса. На перехресті думок / [упоряд. Л. Огнєва]. – Донецьк : «Смолоскип», 2013. – 444 с.

5. Тихий О. Мова – народ / О. Тихий. – К. : Смолоскип, 2007. – 416 с.

6. Тихий О. Редакції газети «Радянська освіта» / О. Тихий // Мова – народ. – К. : Смолоскип, 2007. – 416 с.

7. Тихий О. Про проблеми реформи шкільної освіти / О. Тихий // Тихий Олекса. На перехресті думок / [упоряд. Л. Огнєва]. – Донецьк : «Смолоскип», 2013. – 444 с.

8. Тихий О. Словник мовних покривів / О. Тихий. – Донецьк : Товариство ім. Олексі Тихого, 2009. – 107 с.

*Попова О. В.
(м. Вінниця)*

ПРОБЛЕМА СОЦІАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ В ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ ОЛЕКСИ ТИХОГО

Докорінне реформування системи освіти в умовах перебудови державності, культурного і